

Jiří Matuska, Jiří Švadlenka

Management zvláště chráněných území v Chráněné krajinné oblasti a Biosférické rezervaci Pálava v letech 1993 - 1996

Na území Chráněné krajinné oblasti (CHKO) a Biosférické rezervace (BR) Pálava se nyní nachází 15 maloplošných zvláště chráněných území (4x národní přírodní rezervace, 6x přírodní rezervace a 5x přírodní památka). V devíti z nich byly v minulých třech letech vykonány různé práce v souhrnné sumě přibližně 1.154.000,- Kč.

Skutečnost, že o tak vysoký počet chráněných území musí být pravidelně pečováno, je dána charakterem území CHKO, které bylo člověkem ovlivňováno velmi dlouhou dobu (oblast byla nepřetržitě osídlena od doby kamenné). Po druhé světové válce došlo v této oblasti k téměř úplné výměně obyvatelstva, a tím i ke změně vztahu místních obyvatel ke krajině a způsobu jejího využívání. Tato změna byla nejvíce patrná na hospodaření v lužních lesích pod Pálavou, kde se přestaly udržovat staré odvodňovací kanály a ochranné hráze. Zanesení odvodňovacích kanálů způsobilo dlouhodobě podmačení luk, která mnohde přestala být sečena. Nebylo již potřeba ořezávání hlavatých vrb, které následně přerůstaly, a docházelo k jejich úplnému zničení bez náhrady. Další velkou změnou byla kolektivizace zemědělství. Intenzivní způsoby zemědělství zapříčinily mnohde zásadní změnu krajiny. Ve velké míře byly rozorány meze a remízky, místo nich byly vytvářeny velkoplošné terasy s mohutnými přesuny půd. V krajině zůstaly mimo zájem zemědělců jen plochy pro hospodaření nevhodné, které byly buďto již dřívě vyhlášeny jako rezervace, anebo se v té době nově vyhlášovaly. Téměř ustala drobná pastva hospodářských zvířat na úpatí Pavlovských vrchů a na Slanisku u Sedlce. Louky, na které nebylo možné vjíždět velkou mechanizací, přestaly být sečeny. Tento trend ještě umocnila ochranná strategie 60. a 70. let, která více méně nepřipouštěla zásahy do chráněných území. Tato situace na bývalých pastvinách zapříčinila zarůstání náletovými dřevinami, v lepším případě hlohem a šípkem, na mnoha místech však i nepůvodními dřevinami - akátem a pajasanem. Výrazně se změnil stepní charakter mnohých rozsáhlých ploch v chráněných územích. Na těchto plochách tak prokazatelně docházelo k úbytku rostlinných a živočišných druhů.

Nynější snahou při zajišťování péče o chráněná území v CHKO Pálava je opětovné nastolení původního způsobu extenzivního charakteru hospodaření, které bylo přibližně na 40 let přerušeno. Práce většího rozsahu vyžadující speciální vybavení jsou většinou zajišťovány smluvně právníckými či fyzickými osobami, práce malého rozsahu zajišťují pracovníci Správy CHKO v rámci své pracovní náplně. Na rok 1996 byly na management pro Správu CHKO a BR Pálava přiděleny finanční prostředky do rozpočtu Správy CHKO ČR ve výši 400 000 Kč. Aby tyto práce mohly být účelně a kvalitně realizovány, je jejich určení podmíněno zpracovanými a odsouhlasenými plány péče o příslušná chráněná území.

Jako první v CHKO Pálava byl schválen plán péče o **Národní přírodní rezervaci Tabulová**. V něm je kladen největší důraz na návrat k původnímu způsobu hospodaření, odpovídajícímu zhruba situaci z první poloviny tohoto století. Podle pamětníků byl nejen rovinný vrchol, ale i některé plochy na jižním až západním úpatí pravidelně sečeny. Na pastvinách se pásala domácí zvířata všeho druhu. Po čtyřiceti letech bez jakékoliv činnosti zarostlo celé úpatí nepropustnou hradbou hlohů a jiných křovin. Za existence Správy CHKO Pálava došlo k několika pokusům o rozvolnění souvislého hlohového porostu, vždy však bez většího efektu. Nad obcí Perná byly počátkem 90. let vyřezány pásy v keřových porostech místním mysliveckým sdružením. Práce byly pro-

vedeny bohužel neodborně a uříznuté hlohy byly ponechány na hromadách. To způsobilo, že po omlazení ponechaných pařezků, které prorostly do hromad, vznikla houština ještě neprostupnější. Stejně dopadl i další pokus ve vyšší poloze rezervace, kde byly obdobně vyřezávány hlohy účastníky mezinárodního tábora. Zde sice byly tyto vyřezané hlohy staženy a spáleny v blízkém lomu, práce však proběhly v letních měsících a pařezy nebyly nijak chemicky ošetřeny. Na celé ploše tak keře znovu omladily a jejich likvidace je nyní velmi obtížná. Nad obcí Bavyry byl od roku 1993 každoročně vyřezáván keřový porost na ploše cca 1 ha. Práce byly prováděny na podzim před koncem vegetačního období a pařezy byly ihned po řezu natírány přípravkem ROUNDUP, ředěným vodou v poměru 2 : 1. Tyto práce prováděla velmi kvalitně v rámci smlouvy o dílo ZO ČSOP Břeclav. Na uvolněné ploše byla zahájena pastva koz domácích, organizovaná smluvně s občany z obce Perná. Kozy byly soustředěny od různých majitelů z této obce a jejich počet se pohyboval od 10 do 18 kusů. Chov koz byl bohužel v letošním roce v obci Bavyry zrušen a Správa CHKO musí pro tento rok hledat jiné řešení, jak zamezit šíření náletových dřevin a obnově keřových porostů na obnovených pastvinách. V tomto roce bude na úpatí Tabulové vykonána práce na územích s velkým sklonem, kde již byly provedeny asanační zásahy v minulých letech, a to na ploše odpovídající celkovému rozsahu uplynulých tří roků celkem. Dřeviny budou likvidovány opět za pomoci přípravku ROUNDUP ředěného v poměru 10 : 1 aplikací na list pomocí knotového aplikátoru. Na rovnějších plochách budou v zimních měsících odstraněny pařezy a plocha bude v následujících letech obnoveně sečena. Po propojení uvolněných ploch nad obcí Perná a Bavyry bude snaha pastvu koz domácích opět obnovit. Bude-li to možné a současně i ekonomicky výhodné, bude podporováno i následné zpracování kožího mléka do stále častěji žádanějších mléčných výrobků.

Plochy na jižním úpatí a na vrcholu Stolové hory (NPR Tabulová) jsou již několik let pravidelně sečeny a sklizené seno odváženo z území rezervace. I v letošním roce byly již tyto práce provedeny. Zásahy jsou dlouhodobě sledovány botanikem správy s evidentně pozitivními výsledky. Z monotónního travního porostu s převahou pouze několika druhů trav bylo již letos sklizeno seno s vysokým zastoupením květnatých bylin.

V **Národní přírodní rezervaci Děvín** byly v minulých letech provedeny jen malé zásahy, při nichž se jednalo především o maloplošné rozvolnění porostu hlohů na Kotli. Na začátku osmdesátých let byl odstraňován akát z plochy rezervace za použití přípravku ARBORICID. I přes dobré výsledky bylo od používání tohoto prostředku upuštěno vzhledem k pochybnostem o jeho nezávadnosti na zdraví člověka. V uplynulých dvou letech se péče o NPR Děvín zaměřila pouze na údržbu turistické cesty a naučné stezky. Byla upravena sesutá část jižního chodníku a pod hradem Děvičky byly na přístupové cestě vybudovány kamenné schody, které brání rozšiřující se půdní erozi vyplývající z vysoké návštěvnosti. Údržba schválených cest je prováděna i s ohledem na to, aby pro jejich případnou neschůdnost nevznikaly nové, souběžné, a neničilo se tak jejich okolí. V současné době se zpracovává plán péče o tuto NPR, který bude řešit i ostatní závažnější problémy. V minulém roce bylo z uvedených prostředků provedeno i geodetické zaměření hranic NPR Děvín. Zaměrování rezervací odčerpává nemalou část finančních prostředků určených na management, je však zcela nutné je provést, zejména z důvodů změny vlastnických vztahů a potřeby přesného vymezení těchto významných území.

Přírodní památky Růžový kopec a Kienberg a Přírodní rezervace Liščí vrch jsou nejmladší z pálavských chráněných území. Růžový kopec byl v padesátých letech zterasován úzkými terasami pro výsadbu vinohradu. Pro malou výnosnost a obtížné obdělávání bylo vzápětí od hospodaření na těchto plochách upuštěno. Zejména na vrcholové části, terénními úpravami nedotčené, vznikla bohatá a zajímavá stepní vegetace. Přírodní rezervace Liščí vrch byla zemědělsky obdělávána až do padesátých let. Na leteckém snímku z té doby jsou dobře patrné sady, vinohrady, pole a louky a malý akátový lesík. Pro obtížné obdělávání velkou technikou bylo však na celém území postupně od hospodaření upuštěno. Rozšířila se zde následně zajímavá teplomilná vegetace, velmi bohatá je tato rezervace i po entomologické a herpetologické stránce. U obou těchto rezervací došlo v posledních letech postupně k velkému rozšíření aká-

tů a pajasanů po celé ploše. V minulosti se pokoušela Správa CHKO v nevelkém rozsahu o likvidaci těchto náletových dřevin, avšak bez výraznějšího dopadu. Větší akce na likvidaci akátů proběhly v posledních třech letech. Ve vnitřní části obou rezervací byl akát a pajasan zcela vykácen odbornou firmou Kohel v rámci smlouvy o dílo a podle plánu péče o tato území. Práce byly provedeny na podzim, v době končícího vegetačního období, pařezy byly ihned po řezu natírány neředěným přípravkem ROUNDUP s cílem zamezení růstu kořenových výmladků. Úspěšnost tohoto zásahu je zhruba 80 %. Problémem při tomto zásahu bylo odstranění velkého množství dřevní hmoty a klestí z plochy rezervací. Při těchto pracích vypomohla mikulovská základní organizace ČSOP, která opět smluvně a za pomoci mnoha skupin hnutí Brontosaurus plochu během roku postupně vyčistila. V tomto roce bude obdobně odstraněn akátový porost v Přírodní památce Kienberg a současně budou likvidovány případné nové výmladky z pokácených dřevin ve všech uvedených rezervacích.

Přírodní rezervace Šibeničnick je naopak nejstarším pálavským chráněným územím. Stejně jako v **Přírodní rezervaci Svatý kopeček** i zde došlo v posledních letech ke spontánnímu rozšíření jasanů a pajasanů do stepní části rezervace. Je zajímavé, že naopak v lesních částech těchto rezervací došlo vlivem teplých a suchých let k velkému proschnutí jasanových porostů. U obou těchto rezervací se jasaný a v menší míře i pajasanový rozšířily do ploch, které kromě drobné pastvy nebyly v minulosti nijak obhospodařovány, a nebyly nikdy zalesněny. V PR Šibeničnick byl loni jasanový nálet úplně odstraněn a pařezy ošetřeny přípravkem ROUNDUP ředěným vodou v poměru 2 : 1. V Přírodní rezervaci Svatý kopeček je provedení těchto opatření otázka několika let, protože se jedná o velmi obtížný terén, prudký svah se skalními výstupy. Aby práce byla úspěšná, musí být provedena v poměrně krátké době na konci vegetačního období. Nový nálet a výmladky budou v letošním roce opět likvidovány.

Národní přírodní rezervace Slanisko u Nesytu leží v těsné blízkosti obce Sedlec. Tvoří ji dvě louky oddělené vrbovým porostem a potokem. Část bližší obci bývala v minulosti obecní pastvinou, část u rybníka Nesyt byla převážně sečena. Upuštění od původního způsobu hospodaření, ale určitě také změna vodního režimu v rybníku Nesyt vedly k velkému úbytku slanomilných rostlin v této lokalitě. V obou částech rezervace zůstalo jen několik desítek m² plochy, na kterých tyto rostliny přežívaly. Vyhláška rezervace z roku 1961 dokonce přímo zakazovala pastvu hospodářských zvířat a sečení. Na konci sedmdesátých let byly uskutečněny první pokusy o záchranu a udržení slanomilné vegetace, spočívající ve vyhloubení dvou prohlubní na plochách 10 x 20 m, hlubokých 50 cm. Předpokládalo se, že do těchto prohlubní, které byly i více podmáčené, se slanomilná vegetace více rozšíří. Očekávaný výsledek se nedostavil, plochy z větší části zarostly pouze rákosem. Protože se snížena nedaly kosit společně s okolní plochou, byly v rámci managementu zahrnuty a povrch byl urovnán. Dalším pokusem na začátku devadesátých let bylo stržení drnu v části pod železniční zastávkou. Byla vytvořena mírně šikmá plocha asi 80 m dlouhá, která nemá žádný terénní zlom směrem k severu, v jižní části navazuje stupněm na prohlubeň, kde se zachovala ve větší míře slanomilná vegetace. Výsledky tohoto pokusu jsou zatím poměrně dobré a plocha je průběžně botanicky sledována. V rámci řízené péče stanovené schváleným plánem péče (tzv. managementu) byla v uplynulých třech letech celá plocha slaniska sečena na základě smlouvy se Středním zemědělským učilištěm v Lednici, které má v nedalekém Sedlci dílny. Byl pokosen nejen travní porost, ale i rákosem zarostlé plochy. Veškerá posečená hmota byla z rezervace odvezena. Šikmé plochy a prohlubně v části pod železniční zastávkou jsou sečeny pracovníky Správy CHKO křovinořezem a posečená hmota odhrabána a odvezena. Celá plocha rezervace, mimo menší části obhospodařované vlastníky, byla v letošním roce již posečena Zemědělským družstvem Sedlec. Po třech letech sečení je již patrné omezení porostů rákosu. Celkový vývoj slanomilné rezervace sleduje botanik správy na několika stanovených plochách, výsledky však budou známy až za několik let. Jsme si vědomi, že nejvýhodnějším režimem pro slanisko by bylo pasení omezeného množství hospodářských zvířat. Zatím se však nepodařilo získat v obci Sedlec vhodného majitele hospodářských zvířat, který by byl ochoten na těchto plochách pasení zajistit.

Národní přírodní rezervace Křivé jezero byla silně dotčena vodohospodářskými úpravami řeky Dyje, kdy zejména soustava tří zdrží téměř vyloučila přirozené povodně. Podobné lokality na západ od NPR byly vlastní stavbou zcela zničeny, změna vodních poměrů začala mít na biotop lužního lesa a luk v NPR katastrofální vliv. Proto byla v rezervaci vybudována soustava stavidel a opraveny hráze a kanály, vše v rámci vládního programu Revitalizace říčních systémů. Management NPR Křivé jezero spočívá z velké části v udržování optimální hladiny spodní vody v půdě, kterou je nyní možno navodit manipulací se soustavou stavidel. Jednou ročně je uskutečněna umělá jarní povodeň, která při zvýšeném průtoku v řece Dyji zasáhne téměř celou plochu NPR. Letošní rok, kdy množství srážek překročilo dlouhodobý průměr, byl zcela výjimečný. Větší část plochy NPR byla pod vodou téměř celé tři měsíce. Důsledkem je mimo jiné velmi nekvalitní travní porost na loukách, které musí být každoročně alespoň jednou posečeny. Na nivních loukách je již několik let prováděno dvakrát ročně sečení travních porostů. Těmto zásahům předcházelo vyklizení stařiny a padlých stromů, protože některé plochy nebyly delší dobu sečeny. Zajištění dodavatele těchto prací je v poslední době dosti obtížné, protože o seno není velký zájem a soukromí zemědělci se v okolí teprve postupně zavádějí. Od vzniku Správy CHKO Pálava v roce 1976 je zde organizován ořez hlavatých vrb, kterých je v této lokalitě přes 1 000 kusů. Tato snaha nahrazuje dříve zcela běžný způsob hospodaření na lužních loukách, který tvořil typický krajinný ráz údolní nivy řeky Dyje. Neořezávání vrb způsobovalo jejich zničení rozlomením, když jednotlivé větve přerostly únosnou míru. V době záplav se takto upravené hlavaté vrby stávají významným útočištěm pro hnízdící vodní ptáky. Světovým unikátem zde je tento způsob hnízdění husy velké. V uplynulých třech letech bylo ořezáno větší množství vrb, jen v loňském roce jich bylo asi 260. Toto ořezávání je nutné po pěti letech pravidelně opakovat. Stejně tak je nutné upravovat v následujících letech ořezané vrby tak, aby byly vhodné pro hnízdění ptáků.

Současnou formu financování managementu maloplošných rezervací můžeme hodnotit jako vyhovující, protože umožňuje alespoň v těchto významných plochách obnovení původního způsobu hospodaření, který vytváří optimální podmínky vyhovující současné ochraně přírody. Důležité je také to, že nezapomíná ani na jeho důslednou kontrolu a vyhodnocování. Péče o tato území v minulých letech, kdy veškeré managementové práce byly realizovány pouze pracovníky správy, případně letním táborem hnutí Brontosaurus a několika víkendovými akcemi ročně, se ukázala jako nedostatečná. Sjednávání smluv o dílo s dodavateli prací s důležitou možností jejího finančního ohodnocení a s možností plnění průběžně po celý rok umožňuje optimální kombinace činností při provádění managementových prací. Tyto činnosti však musí být podloženy kvalitními teoretickými podklady, kterými v tomto případě jsou jednotlivé plány péče. Jako určitý nedostatek se ukazuje limitovaná výše použitelných finančních prostředků, protože vychází z ročně přidělených zhruba 15 milionů korun pro všechny CHKO (23) v České republice. Druhým, snad pouze dočasným problémem realizace managementu chráněných území je možnost zajištění dodavatelů plánovaných prací, protože pro požadované práce není v dnešní společnosti patřičné zázemí. Chov domácích zvířat vymizel, dřevo na otop není žádáno, lehká zemědělská technika chybí. Přesto se ale domníváme, že tento způsob je perspektivní a v kombinaci s jinými vládními i nevládními programy může vyřešit zásadním způsobem obnovu naší krajiny a zajistit vysokou úroveň národní ochrany přírody.